

Szemléletváltás a magyar agráriumban

Javaslatok a magyar baloldal mezőgazdasági és vidékpolitikájához

Magyarország különösen jó természeti adottságokkal rendelkezik a mezőgazdaság (állattartás, növénytermelés, erdőgazdaság, halászat és kapcsolódó részek) területén. Ennek kihasználására és mozgósítására a mezőgazdaság és vidékfejlesztés erőteljes szervezése indokolt. Ennek része az együttműködéseken alapuló mezőgazdasági termelő, értékesítő, szolgáltató és egyéb vállalkozások és különösen a szövetkezők ösztönzése. A mezőgazdaság a magyar gazdaság nagy tartaléka, erőforrása. A bedolgozás, háztáji gazdaság, házi állatnevelés, közvetlen piaci értékesítés, falusi és települési szocializáció jó hagyományait érdemes felfrissíteni, felkarolni. A mezőgazdaságban elengedhetetlen a termelés – feldolgozás – forgalmazás értéklánc átfogó megszervezése, a szolgáltatásban az ügyfél számára a teljes szolgáltatási paletta közvetlen (nem közreműködőkön keresztül) kialakítása, a közvetítő hálózatok és láncok minimalizálása mind az értéktartalom növelését szolgálják.

I. INNEN INDULUNK

1. Az agrárium helye, szerepe a nemzetgazdaságban

A József Attila Alapítvány szakértői szerint a magyar gazdaságban a jövőben is kitüntetett szerepe, helye lesz a mezőgazdaságnak. Nem elsősorban abból a viszonylagos, bár nem elhanyagolható szempontból, hogy az ágazat – számokban kifejezve – mennyiben tud hozzájárulni a hazai GDP-hez. Ez a mutató ugyanis nagyban függ attól is, hogy a nemzetgazdaság többi ágazata hogyan teljesít. Tény, hogy a tágabb értelemben vett ún. „agrárüzlet” részesedése a GDP-ből meghaladhatja a 10%-ot is. Többről van szó. Adottságainkból következően az a feladat hárul rá, hogy a hazai lakosságot lehetőleg olcsó, jó minőségű és biztonságos élelmiszerrel lássa el az év minden napján. Ezen túlmenően okszerű elvárás, hogy a hazai igények kielégítése mellett az exportpiacokon is helytálljon kivételes ízvilágú, beltartalmi értékű termékeivel. Ebben évtizedek óta konszenzus van, rendszerektől függetlenül.

Elvárások a mezőgazdaság egészével szemben

A József Attila Alapítvány szakértői szerint az agráriumnak egyidejűleg kell eleget tennie számos nemzetgazdasági és társadalmi elvárásnak:

- Előállítja az alapanyagokat.
- Döntően hazai, megfizethető, élelmiszerbiztonsági szempontból kifogástalan termékekből biztosítja a lakosság folyamatos ellátását.
- Hozzájárul az exporthoz.
- Ésszerű mértékben veszi ki a részét a vidéki, falusi foglalkoztatásból.
- Hozzájárul az energiatermeléshez (a „mindent hasznosítani kell” elvének maradéktalan érvényesítése).
- Részesese a zöld gazdaságnak, a vízgazdálkodásnak (környezetkímélő gazdálkodás, öntözés révén).
- Alkalmas arra, hogy az ágazat valamennyi szereplője számára tisztességes megélhetést és társadalmi megbecsülést biztosítson.

A termelés modernizációjával együtt növeli a kibocsátást, amelyhez az élelmiszerfeldolgozás fejlesztése mellett a termelők, feldolgozók, kereskedők szoros együttműködésére van szükség. Az új integrációk kialakításában az államnak jelentős szerepet kell vállalnia. Támogatnia szükséges:

- a munkaintenzív ágazatok fejlesztését, ez jellemzően a kertészeti termelést, annak valamennyi ágazatát foglalja magában.

- Kiemelt ágazatként kell kezelnie az állattenyésztést. A növénytermesztés és az állattenyésztés korábbi 50-50%-os aránya jelenleg 65-35%. A közvetlen támogatások - ami a legnagyobb tétel volt és marad is a Közös Agrárpolitika büdzsében - elsősorban a földterülethez kapcsolódnak. Az állattenyésztéshez ezek a támogatások csak kiegészítő jelleggel kötődnek. Uniós forrásból a technológia-fejlesztéstől és egyes állattól célaktól eltekintve eleve csak azokra a területekre juthat pénz, ahol valamilyen közfeladatot is ellátnak a szűken vett termelési funkció mellett. Ilyen például a tájgazdálkodás és élőhely védelem részeként az elhagyott legelők rendbetétele, aminek a juhászat és a szarvasmarhatartás lehetne a nyertese. A hatás már most érződik: az elmúlt években a húsmarha esetében érdemi állatlétszám-növekedés volt jellemző hazánkban is.
- Pénzügyi források optimalizálásával a foglalkoztatást lehet növelnie. A strukturális alapok forrásait a vidéki kis-és középvállalkozások számára kell biztosítani, amelyek meghatározó szerepet játszanak a vidéki, falusi foglalkoztatásban)

Hozzá kell nyúlni a tabukhoz is

Abban már nincs egyetértés, hogy kik, hogyan és főleg milyen áron vehetnek részt a mezőgazdaság sokrétű feladataiban.

A József Attila Alapítvány szakértői szerint az ágazat jövőbeni pozicionálása szempontjából megkerülhetetlen néhány politikai értelemben rendkívül érzékeny kérdés felvetése és megválaszolása: a kistermelők, az őstermelők, a családi gazdálkodók szerepéről, rendezetlen státuszáról; az agrárfoglalkoztatás perspektíváiról és a fekete foglalkoztatásról, a kedvezményekről, közteherviselésről van szó. Olyan megoldandó kérdésekről, amelyeket súlyos teherként cipelünk magunkkal. Amelyek éppen megoldatlanságuk okán egyrészt elviszik az energiákat az ésszerű földbirtok politika, a vízgazdálkodás, az öntözés, a korszerű energiatermeléshez való hozzájárulás teendőitől, másfelől hovatovább veszélyeztethetik az alapfunkciót, az alapanyag- és élelmiszertermelést.

2. A rendszerváltás óta napjainkig – A politika keresztüzében

A mezőgazdaság helyzete, szerepe megváltozott

A magyar mezőgazdaság ma már csak 75%-át adja az 1989 előtti termelésének, a foglalkoztatottak száma az 1989 évi 676 ezerről 170 ezerre csökkent. Nagyüzemek sora tűnt el, vagy ment tönkre velük együtt süllyedt el csaknem 1,5 millió kisüzem is. Ebben alapvetően szerepet játszott az ágazat szétszilálása a rendszerváltás első éveiben, a termelés integrációk megszüntetése, a gyakran felelőtlen privatizáció, a hagyományos piacaink feladása. Nem jobb a helyzet az egyéni mezőgazdasági termelőket illetően sem: számuk kb. 567 ezer, csaknem fele a 10 évvel ezelőttinek.

A magyar mezőgazdaság sebezhetőségét jelzi, hogy a termelés eredményessége – nagyrészt az időjárás függvényében – évről évre erősen változik. 2004-ben a növénytermesztésben újra sikerült elérni a rendszerváltást megelőző termelési csúcstól, de 2000, 2003 és 2007 nagyon gyenge évek voltak, amikor az agrártermelés szintje alig haladta meg az 1993-as mélypontot; – az ágazat 2007-es eredménye a húsz évvel korábbinak csupán a kétharmadát érte el. Az élőállatok és állati termékek termelése a rendszerváltás óta egyharmadára esett vissza.

Ezek a tényadatok kellő alapot szolgáltatnak ahhoz, hogy ma már a magyar agráriumból jószerezéssel csak, mint nagyon költséges, válságot válságra halmozó ágazatról szokás beszélni.

Ezt az egyébként hamis közvélekedést különösen a jobboldali, konzervatív politikai erők eszközökben nem válogatva tudatosan gerjesztették, erősítették. Politikai céljaik eléréséhez ezt a rendkívül szenzitív területet szemelték ki, politikusaik és a hozzájuk kötődő érdekvédelmi szervezetük egyetlen nap nyugalmi állapotot sem engedélyeztek az ágazat számára.

Ez mára úgyszólván maradandóbb károkat okozott az ágazatnak, közvetve az országnak, mint az a veszteség, amit az agrárium az elmúlt 20 esztendőben elszenvedett. Szembe kell nézni azzal, hogy a szocialista-liberális kormányok eddig nem tudtak a jobboldal által végzett szellemi rombolással szemben hatékonyan érvelni.

Fejlődés helyett káros berendezkedés a válságtűrésre

A következmény rendkívül súlyos: az ágazat szereplői ugyanis láthatóan a válságmegoldó képesség fejlesztése helyett lényegében a válságtűrés, a túlélés praktikáira rendezkedtek be. További számításba veendő következményként kell említeni azt is, hogy a gazdálkodók együttműködést legfeljebb csak a tevékenységükhöz szükséges támogatási források megszerzése érdekében vállalnak a politikai erőkkel, az agrárium fontosságához képest méltatlanul gyenge érdekérvényesítő képességgel rendelkezik, társadalmi elismertsége messze elmarad valós teljesítményétől.

A József Attila Alapítvány szakértői azt ajánlják az MSZP-nek: tegye minden érintett résztvevő számára egyértelművé, hogy a kibontakozáshoz, az érdemi megoldásokhoz szemléletváltásra van szükség.

Tudatosítani kell, hogy a mezőgazdasági termelés szolgálja ki az élelmiszeripart, az élelmiszeripar pedig a kereskedelem, illetve a fogyasztók igényeit, és nem fordítva. A kormányzatnak olyan környezetet kell teremtenie, hogy mindegyik szektor találja meg a számítását. Ehhez átgondolt nemzeti támogatás és adópolitika kell. Az élelmiszergazdaság, élelmiszerellátás és a foglalkoztatás érdekében a támogatásokat kiemelten a vidékre kell koncentrálni, különös tekintettel a hátrányos helyzetű térségekre. Mindennek előfeltétele a gazdák által létrehozott és működtetett szövetkezeti háttér. A szétszórt, sokszor felaprózott termelő egységek nehezen tudnak a kihívásoknak megfelelni. A közös fellépés, a termelési láncok összehangolása nélkül semmiféle természet adta előnyt nem lehet kiaknázni.

A tömeges élelmiszerellátás csak iparszerű módszerekkel történhet, ugyanakkor szintén kiemelt helyük van a manufakturális eszközökkel előállított termékeknek az egyedi beltartalmat, különlegességet kedvelő vásárlók asztalán. Alkalmazkodni szükséges a vásárlók igényeihez, ma a magyar vásárló is elsősorban az árat nézi, de figyelembe veszi a minőséget, és a gyártót is, a származási országot is.

3. Versenyben a világgal

Jó adottságok ellenére mégis lemaradásban

A tények azt mutatják, hogy európai versenytársaink minden téren előttünk járnak. Nem csak a hazai földjeink sikerágazatainak minősített búza- és kukoricatermesztésben. Kertészetben, állattenyésztésben, szervezettségben, innovációban, technológiában, termelékenységben, piacszerzésben és főleg kutatásban – egyaránt messze megelőznek bennünket. Nehezen tudjuk fölmérni a hátrányunkat. A kérdés az, mekkora a lemaradásunk, vagyis mekkora hátrányt kellene leküzdenünk ahhoz, hogy ne a „futottak még” kategóriájában emlegessenek bennünket. Fontos, hogy ne elszenvedői, hanem haszonélvezői legyünk a globális kihívásoknak!

Jellemző, hogy például a termelékenységet - amely a jövedelmezőség fontos eredője – a Fidesz-KDNP kormány nyolcvanoldalas agrárstratégiája egyetlenegyszer említi, akkor is irigykedve, hogy bezzeg másutt. **A József Attila Alapítvány szakértői szerint az ágazat ma a teljesítőképességének legföljebb harmadát nyújtja..**

Nem csak a támogatáspolitikai a kérdés

Közkeletű érv, hogy versenytársainknak azért jobbak a lehetőségei, mert ott az uniós támogatások is tetemesebbek. Ez csak részben igaz. **Az elmúlt időkből évente nagyjából ötszázmilliárd forintos dotációt kaptak a gazdák, többségében az unióból. 2010-ben ez az összeg már 613 milliárd forintra rúgott. Ma jószereivel ez a hatalmas összeg tartja életben a kb. 160 ezer gazdálkodót. A soha nem látott bőségű támogatások, a százmilliárdos uniós dotációk sokat javítottak a színvonalon. A tetemes szubvenció azonban önmagában nem tudta megoldani a gyökeres gondokat.** Helyenként még konzerválta is a magyar agrárvilág struktúráját, ami azzal a következménnyel járhat, hogy a jövőben sem lesz velünk gondja az élvonalnak.

Innováció és szolidaritás – egyszerre

Nyilvánvaló, hogy a versenyképesség javítása összetettebb kérdés annál, hogy azt csak a támogatások mértékével legyen megítélhető. Életbe vágó kérdés az állandó megújulás, a korszerű technológiák gyors fogadása, az innováció. Ezt az MSZP kormány felismerte, ezért is született az a döntés, hogy az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program forrásainak lehető legnagyobb részét az agrárium technológiai lemaradásának csökkentésére fordítsa.

Jogosnak tűnik az a társadalmi elvárás, hogy nagyüzemi szinten csak az a gazdálkodó maradjon talpon, aki fejleszteni tud, aki innovációra, korszerű menedzselésre képes, versenyképességét pedig a világ legfejlettebb termelőihez méri.

4. Hazai termelési, értékesítési viszonyok

A termelékenység-növelés és a kistermelői érdekek ellentéte

A József Attila Alapítvány szakértői szerint a mostani termelési, értékesítési viszonyok változatlanul hagyásával elegendő termék belátható időn belül nem lesz (jelenleg sincs), mert a célt csak a világ élenjáró technológiáival lehetne elérni, azokat pedig a kistermelés nem tudja fogadni. A gazdák egy része ugyanis képtelen előteremteni a termelési cél eléréséhez nélkülözhetetlen technológiát, például az öntözés feltételeit. Másrészt piaci tényezőként fellépő szerveződésekre lenne szükség, aminek már a gondolatát is akadályozza a szektort jellemző feketegazdaság. Az ellenállás oka az is, hogy valószínűleg megszűnne az adómentesség.

Egész ágazatok gazdái panaszkodnak, hogy nincs piac, nem tudják eladni a termékeket, rengeteg az import, ami elveszi a gazdáink piacát, jövedelmét. Ez túl egyszerű magyarázat lenne, ha nem tudnánk, hogy Hollandiában a hallatlan teljesítményű saját mezőgazdaság ellenére az egy főre jutó élelmiszerimport a mienkének a nyolcszorosa! A valóság az, hogy nálunk még mindig egyenként kívánnak eladni a gazdák, ahelyett, hogy például feldolgozóüzemeket kellene venni – közösen. Persze, egy szövetkezeti feldolgozó azt is jelentené, hogy a kockázat immár a gazdáké lenne, közösen, a saját üzemével aligha vitázhatna az áron.

A József Attila Alapítvány szakértői komoly gondnak tartják, hogy nem tud eladni a magyar gazda. A piacszerzés intézményei nálunk még gyerekcipőben sem járnak, holott

virágzóbb tájakon évszázados múltjuk van. Ez a hatékony intézmény nem más, mint a termelés és értékesítés integráltsága. Magyarországon se kedv, se képesség a korszerű termelői értékesítő szövetkezetek, integrációk megalakítására.

Sajnálatos, hogy a korszerű szövetkezeseket az Orbán-kormány nem támogatja. Ehelyett a belső piac anakronisztikus forszírozását és irracionális védelmét, az archaikus viszonyok pátyolgatását látjuk. A múlt, a lemaradás konzerválását.

5. Az második Orbán-kormány agrár- és vidékpolitikai tevékenységének értékelése

Felkészületlen és káros kormányzati politika

A Vidékfejlesztési Minisztérium a gondok valós kezelése helyett, a szimbolikus ügyekre koncentrált:

- a földtörvény módosítása, ebben az állam elővásárlási joga csak egy szimbolikus lehetőség, források nélkül;
- a termelők földhöz juttatásának folyamatos ígérete;
- az ún. kistermelői rendelet, amely rosszabb lett, mint volt, hisz az értékesítés lehetősége 30 kilométerre szűkült a korábbi régiós korláttal szemben. A Magosz szociális bolthálózata a végnapjait éli, nincsen több helyi áru és árus a piacokon, bizonyítva, hogy elhibázott volt a jogszabály módosítás;
- a másodlagos élelmiszer ellenőrzés, amely a hazai áruk piacra jutását nem segítette elő, viszont napirenden tartotta a multi- és külföldellenes hangulatot.

Az üres szlogenek és a valóság már-már fényévekre kerültek egymástól. Vidéken a mezőgazdaságban ígértek tömeges munkahelyeket. Bizonyossággal állítható, hogy ez az ígéret volt a FIDESZ-MPSZ legnagyobb csalárdsága, amellyel maga mellé tudta állítani a vidéki lakosság nagy részét. Lehetett tudni, hogy a mezőgazdaság munkahelyteremtő képességével számolni roppant veszélyes ámtítás. Egyfelől a regisztrált agrárfoglalkoztatottak száma folyamatos csökkenést mutat, másfelől a remélt növekedést a kormány semmiféle szerkezeti programmal nem támasztotta alá.

Az adórendszer mélyütés volt az ágazat szereplőinek. A Matolcsy-féle gazdaságpolitika szent tehenének számító egykulcsos adórendszer következményeként szükségessé váló bérkompenzációs igény az ágazatban éppenséggel a munkaerőpiac bővíthetősége ellen hat. A kötelező bérfejlesztés, mintegy 30 milliárd forintnyi többletkiadást jelenthet az ágazatban tevékenykedő vállalkozásoknak. Ezt az összeget vagy kifizetik a vállalkozások, vagy eleshetnek a nemzeti támogatásoktól, amelynek éves összege 65 milliárd forint. Mezőgazdasági vállalkozók szerint legfeljebb a jelenleg foglalkoztatott állomány megtartására mutatkozik remény. A vállalkozások ugyanis igyekeznek majd teljesíteni a kompenzációt, mivel nem szeretnék elesni a hazai pályázatoktól, közbeszerzésektől, ahogy azt a szankciók következményeként kilátásába helyezik. Vidéken a minimálbér és az ahhoz közeli fizetés a valóság és nem könyvelési trükk. A minimálbéren, illetve a garantált bérminimumon foglalkoztatottak aránya a mezőgazdaságban a legnagyobb, 37 százalék. A legnagyobb társas vállalkozások ellen ideológiai offenzívát indítottak, folyamatos fenyegetésekkel lehetetlenítik el a kiszámítható üzleti környezetet.

Az egyik legjelentősebb foglalkoztatással bíró állattenyésztésben pedig nem teszik meg a szükséges lépéseket. És itt nem kizárólag – az ellenzékben még követelt – élelmiszer ÁFA csökkentéséről van szó -, hanem olyan lépésekről, amelyek saját hatáskörben, költségvetési forrás nélkül meghozhatóak lennének: szerkezetátalakítási támogatás nyújtása, vagy a törvényi bázis jog kialakítása, hogy esély legyen az állattartáshoz kapcsolódó uniós támogatások 2013 utáni megtartására. Ennek elmulasztása azzal a következménnyel jár, hogy a magyar termelők jelentős forrásokat veszíthetnek a következő években.

Szétvert agrárigazgatás

A kormány még saját berkein belül sem tud lépést tartani a foglalkoztatottság beigért emelésével. A megszorítások következményeként több ezres leépítésekre került sor az igazgatásban, amely nem hagyta érintetlenül a vidékfejlesztési tárcát sem. Különösen érzékeny létszámcsökkenés történt az élelmiszerbiztonság területén és jelentős létszámú falugazdászok is megváltak.

Az intézményi források zárolása miatt: a hivatalok hatósági szolgáltatóból pénzbehajtóvá váltak, hogy fedezzék kiadásukat. Az elmúlt évek vízügyi katasztrófái után pedig különösen érthetetlen, hogy a zárolás legnagyobb vesztese a vízügyi terület. Az esélyét is eljuttassa a Fidesz-KDNP kormány ezzel, hogy meg lehessen előzni a további károkat. A kormány cserében hagyta az elemi kárt szenvedett termelőket is, nem egészítette ki a kárenyhítési kasszákat.

Az eddig született illetve halogatott döntések nem javítottak, sőt inkább rontottak az agrárgazdaságot, a magyar vidéken élők helyzetén. Az Orbán-kormányt ezen a területen is a gazdasági zsákmányszerzés vezérli. Az agrárkamara rendszer átalakításával pedig beerőlteti a politikát is a gazdálkodók mindennapjaiba, százmilliókat költ szaktanácsadás helyett kamarai választásokra.

6. A Közösségi Agrárpolitika (KAP) várható fejleményei

Csökkenő uniós agrártámogatási tervek

Az Európai Bizottság képviselői 2011. június végén jelezték először, hogy az uniós költségvetésből a mezőgazdasági kiadások a következő hét éves – 2014-2020 közötti – költségvetési időszakban nagyságrendileg a jelenlegivel megegyező mértékű, 371,7 milliárd eurót tesznek majd ki. Ez a teljes tervezett költségvetés 36,2 százaléka, ami a közös agrárpolitika költségvetési részesedésének jelenlegi 40 százalékos szintje mellett számottevő aránycsökkenést jelent. A fenti összegből a Bizottság előrejelzése szerint az első pillérben 281,8 milliárd euró jut majd a közvetlen támogatásokra és piacsegítésre.

A KAP várható változásai a József Attila Alapítvány szakértői szerint arra kell ösztönözze a gazdákat, hogy keressék azokat az eddig fel nem ismert bevételi forrásokat, ahol akár többlet befektetés nélkül is értékesíthetik a korábban értéktelennek tartott melléktermékeket is. A folyamatosan változó piaci feltételek mellett ugyanis kiemelt előnyökkel jár, ha egy agrárvállalkozás olyan stabil cégekkel tud kapcsolatba kerülni, amelyek 10-15 évre biztosítani tudják a vállalt feltételeket, korrekt módon és időben fizetnek a megtermelt alapanyagért Ilyen terület lehet az energianövények, így az energianyár, vagy a miscanthus termesztése. A tevékenység optimalizálja a meglévő munkahelyek kihasználtságát: a betakarítás, vagy az ültetvény karbantartása akkor végezhető el, amikor más szántóföldi munkák véget értek, így az eddig holt idénynek számító hónapokban is munkát és megélhetést biztosít a családoknak.

Speciális jellemzője a jelenlegi európai közvetlen támogatási rendszernek, hogy más szisztéma működik a régebbi tagállamokban, és más a 2004-ben és 2007-ben csatlakozókban. Ez utóbbi országokban lehetővé tették egy egyszerűsített rendszer alkalmazását (SAPS), azzal, hogy fokozatosan át lehet és kell állni az EU15-ben működő szisztémára (SPS). Van olyan új tagállam, ahol az átállást már megtették.

Az SPS rendszer főbb jellemzői

Az SPS rendszer főszabályként a támogatást elválasztja a termeléstől, annak érdekében, hogy a támogatással ne befolyásolják a termelő döntését abban, hogy éppen miből mennyit termel, hanem azt a piac határozza meg. A szétválasztást úgy érik el, hogy minden termelőre meghatároznak egy történelmi bázisidőszakot, majd az abban az évben kapott támogatás alapján kalkulálódik a támogatása a későbbi években, függetlenül attól, hogy éppen mit termel. A szisztéma hátrányai közismertek. Egyrészt könnyen kijátszható, hiszen valaki teljesen le is építheti a termelését, ennek ellenére inaktív termelőként is kaphatja a támogatást (erre használják angolul a találó „sofa-farmer” megnevezést). Másrészt befagyasztja a piacokat az új belépők kizárásával. Ezeket a problémákat a szabályozó is érzékeli, és változatos módon, a részleges termeléshez kötéssel, az új belépőknek fenntartott nemzeti támogatási tartalékkal, vagy az aktív termelő definíciójával próbál tenni ellenük.

Az SPS rendszer alaplogikája a világgazdaság globalizációjából fakadó tényyszerűség. Európa mára elsősorban ipari hatalom, ennek megfelelő érdekeket képvisel a világkereskedelmi tárgyalásokon. Az ipari termékek előtti kereskedelmi akadályok lebontása érdekében az EU tárgyalói eddig is hajlandóak voltak feláldozni mezőgazdasági érdekeket. Mivel az ipar és mezőgazdaság jelentősége várhatóan nem fog átrendeződni a kontinensen, ezen a téren radikális változás nem várható.

Így aztán az SPS mögött meghúzódó szétválasztott támogatás és termelés az a megoldás, ami kielégíti a kereskedelmi partnereket (mert az adott év termelését és az annak eredményeként a piacon megjelenő mennyiséget nem befolyásolja a támogatás) és könnyebben eladható a termelőknek, mint a támogatások pusztá leépítése. A vita a tagállamok és gazdaságok közötti elosztásról az SPS logikája által szabott kereteken belül zajlik. Ahogy a Bizottság dokumentuma fogalmaz a 2014 utáni Közös Agrárpolitika alapjáról: „Az alapjövedelem támogatása az alapvető, termeléstől függetlenített közvetlen kifizetések révén”. Lényegét tekintve a termeléstől elválasztott közvetlen kifizetések fogják az EU támogatáspolitikájának az alapját jelenteni 2014 és 2020 között is.

7. A magyar SPS-vita következményei

Szükség van az SPS-re

Az MSZP kormány, bár a jelenleginél még kevesebb információval rendelkezett, de a tendenciákat értve amellett érvelt, hogy az SPS rendszert minél hamarabb vezessük be. Abból a realista megközelítésből indult ki, hogy a 2014 utáni rendszer valószínűleg a már SPS-t alkalmazó (jellemzően) régi tagállamok számára fog kedvezőbb átmeneti rendelkezéseket hozni, jobb tehát velük „egy klubban” lenni. A bevezetés melletti másik érv az volt, hogy az SPS rendszer bevezetése garantálja hosszabb távon is az állattartók támogathatóságát. Jelenleg a 2004-től működő nemzeti kiegészítő támogatás („top-up”) teszi ki a juhászatnak, a húsmarha tartóknak és a tejágazatnak folyósítható juttatások legjelentősebb részét. Ám a „top-up” hamarosan megszűnik, mert a csatlakozási szerződésben foglaltaknak megfelelően fokozatosan nő az EU-ból érkező támogatás, és az „kiszorítja” a nemzeti kiegészítést.

A József Attila Alapítvány szakértői szerint előbb-utóbb kötelező lesz bevezetni az SPS-t, azonban ha ez, akkor történik meg, amikor már nem lesz kiegészítő támogatás, akkor nem képződik állattartáshoz kapcsolódó történelmi bázisjogosultság a gazdálkodóknak. Bázisjogosultság nélkül pedig támogatást sem kaphatnak az SPS bevezetése után. Így a garantált állattartáshoz kapcsolódó támogatást az jelentette volna, ha addig bevezetésre kerül az SPS, amíg van nemzeti kiegészítő támogatás, azaz van biztos bázisképzés is.

A most kormányzó erők ellene voltak

A Fidesz és a KDNP ellenzékben határozottan ellenezte az SPS bevezetését. A jobboldal azzal érvelt, hogy a földtulajdonosok rosszul járnának az SPS bevezetésével, mert a támogatási jog a termelőkhez kerülne, akiknek így javulna az alkupozíciójuk a bérbeadókkal szemben. A köztársasági elnök kezdeményezésére az ügyben egy időben elhúzódó alkotmánybírói eljárás is indult. Ekkor több szakmai szervezet kérte, hogy rendelettel vezessék be az SPS-t, de a politikai konszenzus hiányában a szocialista kormány ezt a döntést nem vállalhatta.

A Fidesz-KDNP kormány érzékelte, ha nem vezeti be az SPS-t ezzel milyen súlyos feszültséget idéz elő az állattartásban, ezért egy úgynevezett szerkezetátalakítási támogatást dolgozott ki a juhászat és húsmarha ágazat számára. Mindazonáltal az újonnan bevezetett támogatás mellett is rosszabb helyzetbe kerülnek az állattartók. Egyrészt csökkennek a támogatási összegek, ami a tejágazatot érinti a legsúlyosabban, másrészt a most bevezetendő rendszer teljesen kizárja az új belépőket, például a fiatal gazdákat (az SPS erre adna lehetőséget, még ha korlátozottan is). De a legsúlyosabb probléma mégis az, hogy jellegénél fogva ez egy átmeneti támogatás, azaz hosszabb távon nem lehet alapja a támogatási bázis képzésének. 2014 után pedig komoly versenyhátrányba kerülhetnek a magyar állattartók, hiszen egy francia anyatehén támogatható lesz, egy magyar pedig nem.

Tisztázatlan magyar pozíció SPS ügyben

Az SPS (korlátozottan és szigorú szabályok mellett) engedi a termeléshez kötést, addig a bevezetni kívánt új támogatás teljes egészében történelmi bázisalapú lesz abban az átmeneti időszakban, ameddig egyáltalán adható. Tehát, amíg a jelenlegi „top-up” és az annak a bázisán létrehozható támogatás egyes elemeiben segítette volna a termelés növelését (és ezen keresztül új munkahelyek teremtését), addig a szerkezetátalakítási támogatásnak nem lesz feltétele a termelés.

A végleges SPS átállás előtt a SAPS-nak egy új változatát is be kell vezetni. Ennek magyarázata az, hogy a 2012-től életbe lépő moduláció (nagyobb összegű támogatások egy részének átcsoportosítása vidékfejlesztési célokra) megkívánja az üzemszabályozás bevezetését, amit a szerkezetátalakítási rendszer kiterjesztése csak tovább bonyolít.

Ezzel az agrárpolitika területén egy újabb kormányzati döntés kapcsán bizonyosodott be, hogy a kommunikációban kijelölt célok és a valóságban megtett intézkedések nincsenek szinkronban. A politikai érdek mást kívánt, és erre néhány ezer állattartásban dolgozó ember munkahelye is rámehet.

II. IDE TARTUNK

1. Javaslatok az agrár-és vidékpolitikai feladatokra

Nemzeti Agrár Kerekasztalra van szükség

A József Attila Alapítvány szakértői szerint a rövid távú, látszateredményekre építő politikának eredménye nem, csak súlyos következménye lesz. Azt ajánlják az MSZP-nek, hogy mielőbb kezdje meg az egyeztetéseket a szakmai és érdekvédelmi szervezetekkel (MOSZ, Magosz, Agrárkamara, Terméktanácsok stb.). Kezdeményezzen újra egy Nemzeti Agrár Kerekasztalt, azokkal a közösségekkel, csoportokkal, szereplőkkel, akik, és amelyek agrárprogramjával összhangban gondolkodnak. Javasolják, hogy az egyeztetések a következő témákra terjedjenek ki:

- **Átlátható, a gazdaságos tevékenységhez igazodó földbirtokpolitika kialakítása:** termőföldhöz csak azok juthassanak, akik azt meg is művelik.

- **Szektorális adópolitikai intézkedések:** vagyis legyenek foglalkoztatási adókedvezmények az állattartási és kertészeti ágazatokban; kistermelői és fiatal gazdálkodói adókedvezmények az előállított és forgalomba hozott termék-volumen alapján; piackockázati és kárenyhítési díjak utáni adókedvezmény; vízgazdálkodáshoz kötődő fejlesztések utáni adó- és díjkedvezmények; az alapvető élelmiszerek a jelenleginél alacsonyabb forgalmi adója a teljes termékpályában.

- **Támogatáspolitikai intézkedések:** az uniós támogatáson felül biztosított nemzeti támogatás a GDP rögzített százalékában; technológiai fejlesztési támogatások az állattartó, vetőmagtermesztő, kertészeti és vízgazdálkodási ágazatban; termeléshez kötött támogatás az állattartók számára; helyi piacok működtetésének költség-támogatása; integrációk kialakításának támogatása; a hazai vetőmagtermesztés kiemelt támogatása; a GMO-val szembeni alternatív kutatások támogatása; alternatív energia, települési erőműprogramok támogatása; marketing, tájékoztatási programok támogatása.

- **Finanszírozás, hitelek biztosítása:** az élelmiszer előállítás támogatása kedvező kamatokkal; közraktári lehetőségek bővítése; az állami föld-elővásárlási jog finanszírozásának biztosítása.

- **Intézményi, irányítási intézkedések:** átlátható, rugalmas hatósági és kifizető ügynökségi ügyintézés; deregulációs program végrehajtása; az erdőgazdaságok minisztériumi irányítása; az erdészeti közmunkaprogram és a települési, regionális energiaprogramok összehangolása; a feketegazdaság elleni radikális fellépés.

Reális és kiszámítható program kell

A József Attila Alapítvány szakértői szerint fontos a kompetenciák, a felelősségi területek világos meghatározása, amelyekhez átlátható módon rendelkezhetők a források és a szabályozás. **Azt javasolják, hogy az agrárkormányzat elsődleges feladata a hosszú távú, ki-**

számítható megoldások biztosítása legyen a termelés-értékesítés integrációja, az egyéni gazdálkodók pozicionálása, az önálló agrárfinanszírozás, az állattenyésztés fejlesztése, az agrárinnováció ösztönzése, és a marketing területén.

Azt javasolja az MSZP-nek, hogy gazdasági szakemberek bevonásával készüljön javaslat az ágazat pénzügyeit illetően arról, hogy:

- öt évig az agrárgazdaságba kerüljenek vissza az ágazat szereplői részéről befizetett adók;
- az agrártámogatások célszerűen átcsoportosíthatók legyenek;
- a térségi, fejlesztési igényekhez jobban igazodó járulékpolitika, közteherviselés jöjjön létre.

2. A vidéki kis- és középvállalkozások, a szövetkezők támogatása

Csak a helyi piac nem megoldás

A magyar mezőgazdaság modernizációja a válság ellenére 2010-re gyakorlatilag megvalósult. A mezőgazdasági termelés tökeellátottsága, technikai színvonala versenyképessé vált. Ugyanakkor ez a folyamat, - mint ahogy a világon mindenütt –, Európában is óhatatlanul együtt járt a mezőgazdasági foglalkoztatás további csökkenésével.

További gond, hogy Magyarországon a munkaigényes ágazatok – állattartás, zöldség és gyümölcsstermesztés – versenyképessége is csak akkor teremthető meg, ha a technológiai korszerűsítést végigvisszük. Ennek következtében viszont egy olyan helyzet alakul ki, hogy minél inkább élet-és versenyképesebb a mezőgazdaság, annál kevesebb embernek tud munkát adni, annál nagyobb feszültség alakul ki falun, különösen az elmaradottabb régiókban, ahol nemegyszer a munkanélküliség 50-90% között mozog.

A József Attila Alapítvány szakértői szerint erre a problémára nem nyújt megoldást az Orbán-kormány által preferált helyi piacra történő termelés. A fizetőképes kereslet zöme ugyanis nem ott, hanem a városokban, illetve az európai fogyasztók által generálódik. A József Attila Alapítvány szakértői szerint a kis- és középvállalkozások, valamint a szövetkezők támogatása bővítheti a foglalkoztatást, amelynek fontos eszköze az élőkommunikációs igényes tevékenységek támogatása.

Piaci alapon álló melléküzemágakat

A vidéki (falusi) munkanélküliség megoldása az egyik legnagyobb feladat. A megoldásra Magyarországon már volt példa akkor, amikor a mezőgazdasági tőke bevonásával is kialakult az ún. melléküzemágak rendszere. Ezt kellene ma is tenni, természetesen az új piaci körülményeknek megfelelően. **A József Attila Alapítvány szakértői azt javasolják az MSZP-nek, hogy adó- és járulék kedvezményekkel és az Európai Unió Strukturális és Kohéziós Alapok forrásainak hatékony felhasználásával, akár az agrárvállalkozások bekapcsolásával, célzottan ösztönözze a vidéki – alapvetően beszállítói jellegű – kis- és középvállalkozások alapítását és fejlesztését.**

Képzés és infrastruktúrafejlesztés kell az agráriumban is

Ez akkor vezet új vidéki munkahelyek létrehozásához, ha ez megfelelő képzéssel és infrastruktúra biztosításával párosul. Világosan szembe kell nézni azzal a ténnyel, hogy bizonyos körzetek tőkevonzó képességének nemcsak a fejletlen infrastruktúra, a nem megfelelő közbiztonság a gátja, hanem legfőképpen, – a tőkehiányon túl –, hogy ezek a körzetek előregedő félben vannak és az átlagos képzettségi színvonal mélyen az országos átlag alatt van. **A József Attila Alapítvány szakértői szerint az uniós szabályok lehetővé teszik a strukturális alapok ilyen célú felhasználását, és téves az az álláspont, hogy a vidékfejlesztésre kizárólag az EMVA hivatott.**

Egy példa: megújuló energiafarmok

Ilyen kezdeményezés lehet a megújuló energia farmok létrehozása. A mezőgazdaságban alapvetően két nagy foglalkoztató ágazat van az állattenyésztés és a kertészet. **A József Attila Alapítvány szakértői azt javasolják az MSZP-nek, hogy célszerű tehát a két ágazatot tevékenységében összekapcsolni. Ezt a célt teljesítheti, a megújuló energia farm.** Egy meglévő állattartó telepen épülne egy kisebb kapacitású bio-etanol üzem, továbbá egy biogáz üzem, és egy trágyafermentáló. A bio-etanol, és a biogáz üzemben előállított villamos energia értékesítése egy új bevételi forrást jelent, ami eleve javítja a farm hatékonyságát. A bio-etanol feldolgozásakor keletkezik egy kiváló fehérje takarmány alapanyag, ami Magyarország esetében akár import kiváltást is eredményezhet.

A biogáz az állattartás melléktermékeiből, illetve a bio-etanol gyártás melléktermékeiből keletkezik, és a villamos hasznosítás esetén jelentős mennyiségű hő keletkezik. A hő egy része használható az állattartótelep hűtő és meleg víz igényeinek kielégítésére, és e mellett jut még belőle a trágya szárítására is, ami így talajjavító anyagként értékesíthető. A kapacitások megfelelő összehangolása esetén a további maradék energia működtethet üvegházat, palántanevelőt is, így lehet hatékonyabbá tenni a két ágazatot úgy, hogy közben javulnak a vidéki foglalkoztatási lehetőségek. Az így összeállított bioenergia farm, a jelenlegi 50-70 fő munkaerőigénnyel mellett további 130-160 fővel bővítheti a foglalkoztatási igényt.

A fentiekből látszik, hogy a zöldenergia hasznosítás, és a mezőgazdasági termelés összekapcsolása, komoly lehetőségekkel kecsegtet. További vidéki foglalkoztatás bővülést eredményezhet a települési energia ellátások biomasszával történő megoldása, de mindegyik fejlesztési elképzelés feltételezi az erőforrások összehangolását, és a szabályzórendszer átalakítását.